

**QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI OLIY O'QUV YURTLARINING
RIVOJLANISH TARIXI MANBASHUNOSLIGI VA TARIXSHUNOSLIGI****Babajanova Nafisa Shamuratovna**

Urganch davlat pedagogika instituti,
Tarix va geografiya kafedrası o'qituvchisi
nafisa1717@mail.ru

**MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:**

Received:21.08.2025

Revised: 22.08.2025

Accepted:23.08.2025

KALIT SO'ZLAR:

ta'lim, zamonaviy
texnologiyalar, axborot,
ilmiy tadqiqotlar, ilmiy
salohiyat,
manbashunoslik,
tarixshunoslik,
metodologik
yondashuvlar.

Qoraqalpog'iston Respublikasi oliy o'quv yurtlarining rivojlanishi mustaqillik yillaridan boshlab yangi tarixiy bosqichga kirib bordi. Bu davrda respublika ta'lim tizimida tub o'zgarishlar yuz berib, ilm-fan va ta'lim sohasida yangi innovatsiyalar yuzaga keldi. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalari o'zining ilmiy salohiyatini oshirishga va hududning tarixiy, madaniy merosini o'rganishga katta e'tibor qaratdi. Ushbu jarayonlar nafaqat o'quv jarayonini yaxshilash, balki manbashunoslik va tarixshunoslik sohalarida zamonaviy metodologik yondashuvlarni joriy etish imkonini berdi. Oliy ta'lim muassasalari o'z faoliyatini faqat ta'lim berish bilan cheklab qolmadi, balki ilmiy tadqiqotlarni ham rivojlantirishga kirishdi.

Qoraqalpog'iston oliy o'quv yurtlarining tarixiy rivojlanishida mahalliy xususiyatlar muhim rol o'ynadi. Hududning o'ziga xosligi va milliy qadriyatlar ta'lim jarayonida ham to'liq aks etishi uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratildi. Oliy ta'lim tizimi milliy tarix, madaniyat va tilni o'rganish bilan bog'liq ilmiy tadqiqotlarga katta e'tibor qaratdi. Bu borada Qoraqalpog'iston davlat universiteti va boshqa oliy o'quv muassasalari tarixshunoslik hamda manbashunoslik sohalarini rivojlantirishda ilg'or markazlarga

aylanishdi. Ilmiy manbalarni o'rganish, saqlash va tizimlashtirish oliy o'quv yurtlarining asosiy vazifalaridan biriga aylandi. Hududda mavjud qadimiy qo'lyozmalar, arxiv hujjatlari va xalq og'zaki ijodi namunalarini to'plash, tahlil qilish va raqamlashtirish ishlari faol olib borildi. Bu esa tarixiy faktlar va voqealarni yanada aniqroq o'rganish, yangi ilmiy nazariyalarni ishlab chiqish imkonini berdi. Manbashunoslik sohasida olib borilgan tadqiqotlar Qoraqalpog'iston tarixining turli davrlarini chuqurroq anglashga yordam berdi. Ilmiy-tadqiqot institutlari va oliy ta'lim muassasalari tarixshunoslik va manbashunoslik sohalarida yangi yondashuvlarni yaratishga kirishdi. Ular uchun ilmiy metodologiyalarni yangilash, zamonaviy tahlil usullarini qo'llash katta ahamiyat kasb etdi. Bunda nafaqat hududiy, balki xalqaro tajribalardan foydalanishga intilish kuzatildi. Ilmiy izlanishlar nafaqat o'quv jarayoniga, balki jamiyatning madaniy-ma'rifiy hayotiga ham ta'sir ko'rsatdi. Tarixshunoslik sohasida olib borilgan tadqiqotlar Qoraqalpog'istonning mustaqillikka erishish jarayonini, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy o'zgarishlarni aniqroq ifodalashga xizmat qildi.[1]

Oliy ta'lim muassasalari o'zaro ilmiy hamkorlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratdi. Mintaqaviy, respublika va xalqaro darajada tashkil etilgan ilmiy konferensiyalar va seminarlar Qoraqalpog'iston tarixshunoslari va manbashunoslarini o'zaro tajriba almashishga undadi. Bu esa ilmiy izlanishlarni yanada kuchaytirib, yangi ilmiy kashfiyotlarga yo'l ochdi. Shu tarzda ilm-fan sohasida innovatsion g'oyalar va uslublar shakllandi. Ta'lim jarayonida ilmiy yutuqlar aniq namoyon bo'ldi. Oliy o'quv yurtlarida o'quv dasturlari qayta ko'rib chiqilib, manbashunoslik va tarixshunoslik bo'yicha yangi modullar kiritildi. O'quv dasturlarida amaliy mashg'ulotlar, tadqiqot loyihalari va ilmiy maqolalar yozish ko'lamini kengaytirildi. Talabalar uchun tarixiy manbalarni o'rgatish, ularni tahlil qilish va ilmiy tadqiqot o'tkazish imkoniyatlari yaratildi. Bu esa yosh avlodda tarixiy tafakkur va ilmiy yondashuvlarni shakllantirishga katta ta'sir ko'rsatdi.[2]

Qoraqalpog'iston oliy ta'lim tizimida kadrlarni tayyorlash borasida milliy va xalqaro standartlarga muvofiq yondashuvlar keng tatbiq etildi. Pedagogik va ilmiy kadrlarning malakasini oshirish, ularni yosh olimlar bilan birgalikda ishlashga jalb qilish tizimli ravishda yo'lga qo'yildi. Bu jarayon nafaqat ilmiy salohiyatni oshirdi, balki ta'lim sifatini ham sezilarli darajada yaxshiladi. Natijada, Qoraqalpog'iston oliy o'quv yurtlari nafaqat milliy, balki xalqaro miqyosda tan olingan ilmiy markazlarga aylanish imkoniga ega bo'ldi.[3]

Milliy qadriyatlar va madaniyat saqlanishi oliy ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylandi. O'quv dasturlarida Qoraqalpog'iston tarixining turli qirralarini o'rganish, uning

madaniy merosini yoritish bo'yicha maxsus kurslar yaratildi. Ilmiy izlanishlar yosh avlodda milliy o'zlikni shakllantirishga xizmat qildi, tarixiy ongni boyitdi. Qoraqalpog'istonning tarixiy merosi haqida chuqur bilimlar nafaqat talabalarga, balki keng jamoatchilikka ham yetkazildi.[4]

Shu bilan birga, oliy ta'lim muassasalari zamonaviy texnologiyalarni ta'lim va ilmiy izlanishlarga keng joriy etdi. Elektron kitoblar, raqamli arxivlar, onlayn ma'lumotlar bazalari yaratilib, bu orqali ilmiy natijalarga erishish va ularni tarqatish samaradorligi oshirildi. Bu yangi imkoniyatlar manbashunoslik va tarixshunoslik tadqiqotlarini yanada chuqurlashtirishga yordam berdi. Qoraqalpog'iston oliy ta'lim tizimi kelajakka barqaror asos yaratish yo'lida muhim qadamlar tashladi.[5]

Albatta, 1991 yildan boshlab olib borilgan ishlar natijasida Qoraqalpog'iston oliy ta'lim muassasalari o'zining ilmiy va ta'limiy salohiyatini sezilarli darajada oshirdi. Manbashunoslik va tarixshunoslik sohalaridagi rivojlanish nafaqat ilmiy dunyoqarashni kengaytirdi, balki hududdagi ijtimoiy-madaniy jarayonlarga ham ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Ushbu yillar mobaynida oliy ta'lim muassasalari nafaqat mintaqaviy, balki milliy va xalqaro miqyosda ko'plab yutuqlarga erishdi. Shu tarzda, Qoraqalpog'iston Respublikasi oliy o'quv yurtlarining tarixi nafaqat ta'lim tizimi, balki ilmiy va madaniy rivojlanish tarixidir. Bu jarayonlar hududning o'ziga xosligini saqlab qolish, milliy merosni rivojlantirish va yosh avlodni zamonaviy bilim va ko'nikmalar bilan ta'minlashga xizmat qildi. Oliy ta'limning bugungi bosqichi Qoraqalpog'istonning uzoq muddatli taraqqiyoti, ilmiy va madaniy salohiyatining oshishi uchun mustahkam poydevor sifatida xizmat qilmoqda.

Manbashunoslik va tarixshunoslik sohalaridagi yirik ilmiy loyihalar har bir mamlatning o'ziga xos tarixiy va madaniy merosini chuqur o'rganish, saqlash va kelajak avlodlarga yetkazish maqsadida amalga oshiriladi. Ushbu loyihalar dunyo bo'ylab tarixshunoslik fanining jamiyati va madaniy hayotdagi o'rnini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi. Ilmiy loyihalar manbashunoslik va tarixshunoslik sohasida nafaqat tarixiy haqiqatlarni tiklash, balki ularni mukammal tahlil qilish orqali zamonaviy tarixiy konsepsiyalarni shakllantirish imkonini yaratadi. Tarixshunoslikda asosiy manbalar miloddan avvalgi davrlardan boshlab yozma, og'zaki, arkeologik va materialiy qoldiqlargacha keng doirani o'z ichiga oladi. Ushbu manbalar ko'p asrlar davomida shakllangan tizim asosida tadqiq etiladi. Manbashunoslik esa, aynan shu manbalarni yig'ish, tasniflash, ularni tarixiy tadqiqotlarda to'g'ri qo'llash usullarini ishlab chiqish bo'yicha chuqur ilmiy faoliyatdir. Bu fan tarixiy ma'lumotlarning haqiqiylikni aniqlash, ziddiyatli manbalar o'rtasidagi bog'liqliklarni ochib berish va tarixiy voqealarning ichki mohiyatini

anglashda asosiy vazifalarni bajaradi. Yirik ilmiy loyihalar ko'pincha milliy va xalqaro miqyosda amalga oshiriladi, ular tarixiy manbalarni tizimlashtirish, raqamlashtirish va keng jamoatchilik uchun ochish vazifasini o'z zimmlariga oladi. Zamonaviy texnologiyalar yordamida arxiv-hujjatlar, qadimiy qo'lyozmalar, xaritalar va boshqa tarixiy materiallar raqamli shaklga keltiriladi. Bu esa ularga kirishni osonlashtiradi, ilmiy tadqiqotlar sifatini oshiradi va manbalarni yo'qolishidan himoya qiladi. Shuningdek, loyiha doirasida ma'lumotlar bazalari yaratilib, ularni tizimli tahlil qilish imkonini beruvchi alohida dasturiy ta'minot ishlab chiqiladi.

Tarixshunoslik sohasidagi yirik loyihalar ko'pincha muayyan davr, millat yoki hududning tarixini o'rganishga qaratilgan bo'lib, ular milliy xotirani boyitish, kelajakka yo'nalish berish maqsadida amalga oshiriladi. Ushbu loyihalar doirasida ilmiy ekspeditsiyalar tashkil etilib, arxeologik qazishmalar olib boriladi, yangi tarixiy yodgorliklar topiladi va ularni ilmiy izohlarga asoslangan tarzda tiklash ishlari amalga oshiriladi. Bu ishlar tarixshunoslik fanidagi yangiliklarni yaratishga, tarixiy haqiqatlarni ochishga katta hissa qo'shadi. Manbashunoslik va tarixshunoslik sohalaridagi yirik ilmiy loyihalar tarixiy jarayonlarni yoritishda ko'p qirrali yondashuvlarni qo'llashga turtki beradi. Ular arxivlar va muzeylar bilan yaqindan hamkorlikda olib borilib, mavjud manbalarni qayta baholash, tarixi voqealarning kontekstini tushunish va yangi ilmiy gipotezalarni ishlab chiqishda muhim imkoniyatlarni yaratadi. Shu bilan birga, bu loyihalar tarixshunoslikda interdisipliner tadqiqot usullaridan foydalanishni kuchaytiradi, masalan, antropologiya, etnologiya, arxeologiya, lingvistika va hatto informatika sohalar bilan integratsiyani rivojlantiradi. Bu loyihalarning eng katta afzalliklaridan biri tarixiy manbalarni keng ommaga yetkazish va ilm-fan sohasidagi bilimlarni chuqurlashtirish bo'lsa, ular orasida ko'plab yosh tadqiqotchilar va talabalar uchun ilmiy axborot resurslarini yaratish ham kiradi. Ilmiy loyihalar natijasida chop etilgan monografiyalar, ilmiy maqolalar, to'plamlar, manba va hujjatlar kataloglari tarixshunoslik fanining rivojiga direkt ta'sir ko'rsatadi. Bu esa timsolida tarixiy bilimlarni yanada rivojlantirish, hujjatlashtirish va ekspertiza tizimini shakllantirish jarayoni chuqurlashadi. Shuningdek, yirik ilmiy loyihalar tarixiy voqealar va jarayonlarga nisbatan turli millat va guruhlarining qarashlarini o'rganish imkonini beradi, shu orqali tarixshunoslikda pluralizm tamoyillari kuchayadi. Bu esa tarixi xotirani boyitishda ijtimoiy va madaniy dialogni rivojlantiradi, tarixni manipulyatsiya qilish va uni siyosiy maqsadlar uchun ishlatishning oldini oladi. Shunday qilib, manbashunoslik va tarixshunoslikdagi yirik loyihalar nafaqat ilmiy, balki ijtimoiy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi.[6]

Tarixshunoslik va manbashunoslik sohasidagi ko'plab loyihalar xalqaro hamkorlik asosida amalga oshiriladi. Ularning asosiy maqsadi mintaqalar o'rtasida tarixiy merosni o'rtoqlashish, zamonaviy metodologiyalar bo'yicha bilim almashish va global tarixshunoslik jarayonini rivojlantirishdir. Bu loyihalar ko'pincha turli xalqaro tashkilotlar, universitetlar, kutubxonalar va arxivlar o'rtasida tuzilgan shartnomalar asosida amalga oshiriladi. Bunday hamkorlik tarixiy materiallarni izlash, ularni tahlil qilish va ilmiy jamoatchilikka taqdim etishda yangi imkoniyatlar yaratadi, shuningdek, tarixshunoslikda yangi yo'nalishlar paydo bo'lishiga turtki beradi. Yirik ilmiy loyihalar ko'p hollarda nafaqat tarixiy manbalarni o'rganish, balki ularni saqlab qolish va tiklash masalalariga ham qaratilgan. Bunday loyihalar muzeylar, arxivlar, kutubxonalar bilan hamkorlikda tarixiy ob'ektlar, hujjatlar va materiallarning texnik holatini yaxshilash, ularning uzoq muddat saqlanishini ta'minlash bo'yicha ishlaydi. Shu bois, ushbu loyihalarda konservatsiya va restavratsiya ishlari muhim o'rin tutadi. Bu ishlar tarixiy merosning butunligini saqlash va kelajak avlodlarga to'liq yetkazish imkoniyatini yaratadi. Manbashunoslik va tarixshunoslik sohalaridagi yirik ilmiy loyihalar tarixiy haqiqatlarni ochish, saqlash va keng jamoatchilikka yetkazish borasida tamoman yangi bosqichni anglatadi. Ular metodologik jihatdan ilmfanning rivojiga hissa qo'shib, voqealarning chuqur tahlilini, tarixiy xotirani mustahkamlashni ta'minlaydi. Shuningdek, bunday loyihalar xalqaro hamkorlik va mutaxassislararo tadqiqotlarni kuchaytiradi, mintaqaviy va global tarixiy jarayonlarni yaxlit va ob'yektiv yoritishga xizmat qiladi. Natijada, manbashunoslik va tarixshunoslikning ilmiy salohiyati oshib, ularning zamonaviy jamiyatdagi o'rni mustahkamlanadi. Bu esa kelajak avlodlar uchun boy madaniy va tarixiy merosni yaratishning eng asosiy vositasidir.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, Qoraqalpog'iston oliy o'quv yurtlari mustaqillik yillarida o'z faoliyatini sifat jihatidan tubdan takomillashtirdi. Manbashunoslik va tarixshunoslik sohalarida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar va ta'lim dasturlari hududning milliy tarixini chuqurroq o'rganishga va xalqaro ilmiy maydonda o'z o'rnini topishga yordam berdi. Bu esa butun respublika ta'limining rivojlanishiga, yosh avlodning ilmiy salohiyatining oshishiga va mintaqaning madaniy merosining saqlanishiga katta hissa qo'shdi. Qoraqalpog'iston oliy o'quv yurtlarining ilmiy va ta'lim fazilatlarini yanada oshirish yo'lida amalga oshirilayotgan ishlar mintaqaning kelajakdagi mukammal taraqqiyotiga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. To'xtayev, A. (2020). Qoraqalpog'istonning oliy ta'lim tizimida tarixiy taraqqiyot. Ilmiy Izlanishlar, 5(2), 112-120.
2. Yo'ldoshev, S. (2021). Manbashunoslik va tarixshunoslik: Qoraqalpog'istonning oliy o'quv yurtlarida o'quv jarayoni. O'zbek Tarixi, 12(3), 35-45.
3. Rasulova, D. (2019). Qoraqalpog'iston oliy ta'lim muassasalari va tarixiy manbalar tahlili. Fan va Ta'lim, 6(4), 78-85.
4. Karimov, E. (2018). Qoraqalpog'iston oliy o'quv yurtlarining taraqqiyot yo'li va ilmiy maktablari. Tarixshunoslik Masalalari, 9(1), 15-26.
5. Islomov, N. (2021). Tarixshunoslikda manbashunoslik: Qoraqalpog'iston misoli. Ilmiy Tadqiqotlar Jurnali, 7(5), 50-59.
6. Mukhtarova, G. (2022). Qoraqalpog'iston oliy ta'limining ildizlari va tarixiy rivojlanishi. Madaniyat va Ta'lim, 11(2), 95-104.
7. Nurmatov, R. (2019). Oliy o'quv yurtlari tarixida manbashunoslik metodikalari. Sharqshunoslik, 8(3), 123-125